

Szabolcsi Bence hetven éves

Lehetetlen volna számomra az objektív elemzés legszerényebb kísérlete Szabolcsi Bence életművét illetőleg, ha soraim nem a mélyebb átérzett egyéni köszönet kifejezésével indulnának utra. Sohasem voltam igazi zeneértő; legjobb esetben - rendkívül laikus - zenekedvelő. Ez a vonzódás és érdeklődés végigkíséri egész életemet. Ám csak a Szabolcsival való személyi találkozás tette számomra lehetővé az így szerzett élmények komoly esztétikai és filozófiai tudatosítását. Közvetlenül nem a Szabolcsi műveivel találkoztam, hanem ~~közvetlenül~~ egyéniségével, amelyben csodás organikussággal egygyéforrt a rajongó műértő, a szenvedélyes részletkutató, a született pedagógus és a társadalmi-történeti változások finom érzékű megfigyelője. Ezért lehetett, hogy személyes találkozásaink alkalmával bármely laikus naivsággal feltett, a zenét illető kérdésekre mindig magával a muzsikával válaszolt: eljátszotta a zongorán azokat a motívumokat, amelyek valóságos összefüggéseire ezek a szakszerűen meg nem alapozott kérdésfeltevések ösztönösen irányultak. Így az addig csak alig-alig sejtett fejlődési vonalak, kapcsolatok, ellentétek a konkrét zenei valóság megelevenítése révén kaptak benne mindinkább tisztuló képet. És ezért a segítségért, amíg élek, hálás leszek Szabolcsi Bencének.

Ez a hála tehát nagyon is megalapozott. Ennek ellenére talán mégse tettem volna szóvá, ha az, ami Szabolcsiból itt megmutatkozik, nem volna annyira jellemző vonása az ő egész tudósi és nevelői egyéniségének. Ami legközvetlenebbül feltűnik, az beállításának és tárgyismeretének hallatlanul konkrét volta. Bármilyen elvont kérdés kívánczolt is ki belőlem, Szabolcsi sohasem felelt általános tételekkel. Még annyira sem, hogy egyszerűen valamely nagy komponistára hivatkozott volna - általában. Nem, Szabolcsi leült a zongorához, s egy bizonyos részletet játszott el valamely remekműből. Éppen azt, amelyet az adott kérdés megválaszolása szempontjából konkrétan perdöntőnek

tekintett, esetleg azt a két vagy több motivumot, amelyeknek konkrét összefüggése igazolta /vagy esetleg cáfolta/ az előbb szavakban megélezott esztétikai és történelmi kapcsolatot.

Szabolcsi tehát - legyen valamely kérdés közvetlen formájában bármennyire is elvont - mindig a műalkotások konkrét éppeningylétéből indul ki. Történelemlátása így legelsősorban konkrét művek, konkrét alkotók, konkrét irányzatok konkrét kapcsolata. Ámde ennek a konkrétságnak semmi köze sincs ahhoz, ami a különböző filológiákban mint lélektelen ténykapcsolat^{ok} taszítja a gondolkodáshoz szokott, gondolkodásra igényes olvasót vagy hallgatót. Mert a kiemelt egyes jelenségek - éppen azáltal, hogy hiteles, konkrét éppeningylétük van hangsúlyozva - sohasem pusztán egyes, elmúlásra, feledésre érdemes partikularitások. Az egyediségek Szabolcsi szemében mindig mint valamelyik jellemzésre érdemes és a konkrét, adott jelenség segítségé^{vel} konkrétan jellemzett egyéniség lényege kerül az érdeklődés látóhatárába, és maga az alkotó egyéniség is kivétel nélkül konkrét társadalmi-történelmi koráramlatok tevékeny résztvevője. Bármilyen elsődleges is Szabolcsinál mindig ez a konkrét, ez az egyedi kérdésfeltevés, az ő szemében - csakúgy mint magában a valóságban - ^{az} csakis mint egyuttal történelmileg tipikus nyer ilyen közvetlenül is észlelhető, vagyis zeneileg hallható hiteles egyéniséget.

Persze ezzel még meg se közelítettük azt a világot, melyet Szabolcsi ismer, észlel, megért és másokkal közöl. A történelmi ismeretek nagy kiterjedése, az összefüggések gazdagsága és minden pillanatban megjeleníthetősége ugyan elég volna ahhoz, hogy kiváló történész legyen, de nem ahhoz, ~~h~~ amit ő számunkra Magyarországon és a nagyvilágban egyaránt jelent. A történelemlátás /és benne az egyéniségfelismerés/ sajátos jellegéről van itt szó. Szabolcsi indulása idején még azok a polgári történészek is, akik szemében nem merevedett sémává minden történelmi összefüggés, akik tehát ott dinamikát is észleltek, csak a társadalmi "fent" létezőnek volt saját dinamikája. Az ami "lent", tehát a

népben történik, az a legjobb esetben leszarmazottja, gyakran megmerevedett, leegyszerűsítve eltorzult kicsengése volt annak. A fiatal Szabolcsi nem volt marxista és így nem harcolt elméletileg ez ellen a világkép ellen. Ámde egész fiatalon Bartók és Kodály szellemi bűvkörébe került, ott formálódott emberileg, tudományosan és művészileg. Ezért volt képes arra, hogy egyszerűen semmibe vegye az efféle irányzatokat. A történelem az ő számára is mozgás, fejlődés. Ámde - és minél érettebbé válik tudományos egyénisége annál kifejezettebben - ez a mozgás alulról, a népeletből indul el, hogy a művészi tökéletesség csúcspontjaiban, a lángelmék műveiben érje el valódi beteljesedését. Szabolcsi fejlődése ennek a tendenciának kiterelvényesedése, bensővé válása, elmélyülése.

U Szabolcsi

Itt kézzelfoghatóan előttünk áll Bartók hatásának sajátossága a magyar zeneelméletben és zenetörténetben, éles el-
lentétben a többi művészi területtel. Míg a Horthy-korszak egyaránt mutatja Ady alakjának Szabó Dezsői reakciós eltorzulását és a Kosztolányi-féle állítólagos szempontról vezetett lekicsinylését, Bartók művészi teljesedése éppen erre az időre esik, mind a művészi alkotás, mind a zeneelmélet és a történetfelfogás terén. Szabolcsi Bence, Tóth Aladár és néhány társuk feltárja a zene valódi világtörténetének szerves összefüggéseit annak népi gyökereivel. Monteverditől Musszorszkiig, Debussyig, a késői Lisztig így tárul fény a legmagasabbrendű zene és a plebejusi világ, a társadalmi forradalmi szerves, eltéphetetlen kapcsolataira. Ennek a tudatosságnak a magyar kultúra terén kevés analógiája található és Szabolcsi legmélyebb jelentősége a magyar zenei kultúra, a magyar kultúra számára elsősorban ezen alapszik.

Nevetséges volna tagadni: Szabolcsi nem indult marxistának és sohase vált a szó iskolás értelmében. Ámde egész műve életműve, a művészet és a társadalmi-történelmi összefüggések mindig konkrét feltárása révén döntő része van a magyar marxista zenetudomány alapjainak lerakásában. Ez az ő felejtetetlen érdeme a mai és a mából kibontakozó szocialista kultúra

szempontjából. Ha köszönettel kezdtem e sorokat a mindig kérdező és mindig feleletre kész pedagógusnak, nemcsak egyéni hálámát igyekeztem kifejezésre juttatni. Szabolcsi pedagógus egyéniségét is jellemeztem. A magyar zene tudomány pozitív alkotásai egyszerre Marx és Bartók szellemében bontakoztak ki és így érnek az eddigi - nem lebecsülendő - eredményeken tulmutató fejlődési perspektivákat. Ujfalussy, Zoltai, Maróthy, Pernye és mások művei zene tudományunk komoly fellendülését ígérk. És Szabolcsi Bence nagy érdeme, hogy ezt a mozgalmat beindította, fejlesztette, módszertani tisztázódáshoz segítette. Bartók életműve nemcsak művészi-
leg egyik csúcspontja a magyar kultúra fejlődésének, hanem ideológiailag is: a Csokonai-Petőfi-Ady plebejusán demokratikus világfelfogásnak és a legmagasabbrendű művészi alkotás egységének megtestesülése. Szabolcsi Bencének és kiváló harcostársainak köszönhetjük, hogy ez az irányzat szervesen bekapcsolódhatott a még csak kezdeteiben beinduló eredeti, igazán produktív, a magyar fejlődésből szervesen kinövő marxizmusba.

Lukács György